

ЮРЧЕНКО А. М.,

аспірант

*(Національний університет державної
податкової служби України)*

УДК 343.132(477)

**ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

У статті проаналізовано поняття взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та охарактеризовано форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження.

Ключові слова: *слідчий, оперативні підрозділи, взаємодія, форми взаємодії.*

В статье проанализировано понятие взаимодействия следователя с оперативными подразделениями и охарактеризованы формы взаимодействия следователя с оперативными подразделениями во время уголовного производства.

Ключевые слова: *следователь, оперативные подразделения, взаимодействие, формы взаимодействия.*

In article the author analyzes the notion of interaction investigator with operative divisions and characterized forms of interaction with the operational divisions during criminal proceedings.

Key words: *investigator, operational divisions, interaction, forms of interaction.*

Вступ. У вирішенні завдань ефективного розслідування кримінальних правопорушень важлива роль належить взаємодії слідчих та співробітників оперативних підрозділів як погодженої діяльності, що забезпечує швидкість і якість розслідування та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Головним завданням взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами є своєчасне виявлення, якісне документування злочинів, забезпечення їх повного, усебічного й об'єктивного розслідування, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, відновлення порушених прав громадян [1].

Постановка завдання. У зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) деякі аспекти взаємодії слідчого з оперативними підрозділами залишаються недостатньо врегульованими, а в окремих випадках навіть дискусійними, потребуючи розгляду у світлі особливостей розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Саме тому необхідно виконати такі завдання: а) з огляду на нові реалії й думки науковців сформулювати власне поняття взаємодії слідчого з оперативними підрозділами; б) дослідити процесуальні та окремі непроцесуальні (організаційно-тактичні) форми такої взаємодії; в) запропонувати найбільш ефективні способи застосування окремих форм процесуальної взаємодії шляхом внесення змін до чинного КПК України.

Результати дослідження. Питаннями взаємодії слідчого й співробітників оперативних підрозділів займалися такі процесуалісти та криміналісти, як О.М. Бандурка, Б.А. Вікторов, В.І. Галаган, І.М. Гуткіна, Є.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, А.Я. Дубинський, Г.О. Душейко, В.С. Зеленецький, В.П. Корж, В.В. Лисенко, Є.Д. Лук'янчиков, О.Р. Михайленко, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, С.М. Стахівський, В.В. Топчій, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило та багато інших учених.

Співпраця слідчого й оперативного співробітника може відбуватись як шляхом взаємодії, так і шляхом координації. Варто зазначити, що «взаємодія» тлумачиться як співпраця, співдіяння; взаємний зв'язок предметів у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь. У юридичній літературі це поняття висвітлено досить широко.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (як і Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р.) не містить термін «взаємодія». Проте це поняття застосовується в інших законах України, наприклад у п. 5 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у Розділі V Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Необхідність такої взаємодії, як зазначає В.П. Шибіко, зумовлюється тим, що ці органи мають спільне завдання боротьби зі злочинністю, однак є самостійними, не підпорядкованими один одному, використовують різні способи й методи боротьби зі злочинністю, правильне поєднання яких має забезпечити успіх у запобіганні та розслідуванні злочинів [10, с. 218–219].

Під взаємодією правоохоронних і державних органів В.П. Корж пропонує розуміти передбачену законами та іншими підзаконними актами, узгоджену за цілями, завданнями, силами, засобами, місцем і часом їх спільну діяльність, яка сприяє розкриттю, розслідуванню злочинів та запобіганню їм, об'єднує зусилля у вирішенні загальних питань протидії злочинності; це також їх діловий контакт, який може виникнути під час розслідування обставин, що підлягають встановленню й доказуванню [6, с. 65].

На думку В.В. Топчія, слідчі та оперативні підрозділи повинні будувати свою роботу з постійною спрямованістю на налагодження ділових контактів і чіткої взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів. Така взаємодія має ґрунтуватись на засадах творчого співробітництва, взаємної допомоги й погодження дій із розкриття, розслідування та попередження злочинів [7, с. 286–292].

Розглядаючи поняття взаємодії, основними суб'єктами якої є слідчі та оперативні підрозділи, і проаналізувавши процесуальне законодавство, І.В. Кубарев надав власне розуміння взаємодії, що полягає в узгодженому визначенні та здійсненні слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів під керівництвом слідчого з метою ефективного вирішення завдань кримінального судочинства [8, с. 184–185].

Вивчаючи питання забезпечення діяльності податкової міліції, В.В. Лисенко визначає взаємодію як діяльність щодо вибору ефективних засобів реалізації організаційних і практичних заходів, спрямованих на вирішення завдань із виявлення, розкриття, розслідування й попередження злочинів, розшуку осіб, що переховуються від слідства та суду [9, с. 69].

Багато криміналістів і процесуалістів взаємодію слідчого з оперативним підрозділом зазвичай відносять до загальних положень досудового розслідування, із чим варто погодитись. Водночас аналіз Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. та КПК України 2012 р. дає підстави стверджувати, що в обох актах немає норм, які прямо регламентували б порядок взаємодії органів досудового розслідування під час кримінального провадження, водночас є низка статей, які вказують на таку взаємодію опосередковано. Безперечно, КПК України 2012 р. є більш прогресивним, однак у деяких випадках він не врахував норми Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., які були важливими й слугували виконанню завдань кримінального судочинства.

Так, Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. за допомогою ст. 125 «Обов'язок забезпечення цивільного позову і передбаченої законом конфіскації майна» та ст. 126 «Порядок забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна» зобов'язував слідчого вживати заходів щодо забезпечення майбутнього виконання вироку в частині майнових стягнень. Натомість КПК України 2012 р. таких норм, на жаль, не містить.

Сьогодні Україна переживає період, коли можновладцями значні суми грошових коштів продовжують «вмиватись» із державного бюджету та ховаються в офшорних зонах за кордоном. І навіть якщо щодо таких осіб відкриваються кримінальні провадження, то грошові активи й майно майже ніхто не розшукує, оскільки спрацьовує, по-перше, корупційна складова, а по-друге, відсутність обов'язку слідчого чи прокурора такі активи розшукувати.

Л.А. Гарбовський вважає: «Виконання вироків у частині конфіскації майна рідко перевищує 25%, що часто робить призначення цього покарання формальним, таким, що не забезпечує досягнення покладених на нього цілей, тим самим підриває авторитет судового вироку, сприяє формуванню ілюзії безкарності» [11, с. 258].

У зв'язку із цим у стінах Верховної Ради України все частіше лунають заклики створити ще один державний орган, який буде розшукувати майно та активи осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження, насамперед за кордоном. Не зрозуміло, коли ці заклики буде реалізовано (з огляду на можливості Верховної Ради України), натомість внести зміни до чинного КПК України та зобов'язати орган досудового розслідування вжити необхідних заходів щодо забезпечення виконання вироку в частині відшкодування заподіяних кримінальним правопорушенням збитків і можливої спеціальної конфіскації реально найближчим часом. При цьому необхідно передбачити можливість слідчого давати доручення оперативним підрозділам щодо використання негласних слідчих (розшукових) дій щодо розшуку такого майна чи активів.

З огляду на зазначене та аналіз дефініції взаємодії науковцями пропонуємо авторське визначення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: *взаємодія слідчого з оперативними підрозділами – це спільна діяльність, узгоджена за часом, місцем, засобами й методами реалізації для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинам, встановлення об'єктивної істини, забезпечення цивільного позову та виконання вироку в частині конфіскації, а також забезпечення правильного застосування закону.*

Сутність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами полягає в таких тезах:

1) це узгоджена активна й цілеспрямована діяльність слідчих і працівників оперативно-розшукових підрозділів;

2) кожний суб'єкт цієї діяльності застосовує притаманні йому специфічні заходи (слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії) у межах встановлених законом повноважень;

3) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження отриманих у результаті оперативно-розшукових заходів відомостей у кримінальне судочинство;

4) у спільних планах – реалізація оперативно-розшукової інформації під час досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні тощо. У цих планах варто передбачити комплекс негласних слідчих (розшукових) дій і слідчих (розшукових) дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, та їх співучасників, а також мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню;

5) у процесі проведення конкретних слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій необхідно суворо дотримуватись вимог чинного законодавства, що відбувається на засадах кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності;

6) дії зазначених суб'єктів мають спрямовуватись на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації в кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів – шляхом провадження відповідних слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень [5, с. 138].

Різноманітність завдань, що постають перед слідчим та оперативними підрозділами в розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачає наявність певних особливостей організації взаємодії в процесі їх вирішення, що обумовлює наявність окремих форм взаємодії. Як зазначає В.Д. Пчолкін, узгоджена діяльність слідчих та оперативних підрозділів знаходить своє відображення в сукупності форм взаємодії [2, с. 337].

У наукових джерелах можна зустріти різний методологічний підхід до визначення форм взаємодії слідчого з оперативним підрозділом. Спираючись на результати проведених досліджень та аналіз норм кримінального процесуального законодавства, О.М. Алексійчук до основних форм взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами відносить такі:

1) проведення оперативними підрозділами розшукових і слідчих дій за вказівками й дорученням слідчого;

2) сприяння оперативним підрозділом слідчому під час проведення окремих слідчих дій;

3) інформування слідчого про результати застосування розшукових заходів, а саме тих, що не розкривають джерел інформації та методів їх проведення [3, с. 156].

Аналізуючи взаємодію слідчого з органом дізнання в процесі розшуку й встановлення місцезнаходження обвинуваченого, В.М. Стратонов та О.В. Захарченко характерними формами взаємодії називають такі:

1) складення погодженого плану розшукових заходів;

2) виконання працівниками оперативного підрозділу розшукових дій за дорученням слідчого;

3) спільну погоджену діяльність у складі слідчо-оперативної групи;

4) обмін інформацією та спільне обговорення результатів розшукових заходів [4, с. 986–987].

Узгоджена діяльність слідчих та оперативних підрозділів знаходить певне вираження в сукупності форм взаємодії. Наведені позиції науковців дають підстави стверджувати, що окреслено лише частину форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, які є найбільш значимими та відіграють важливу роль у всьому процесі розслідування. Деякі автори пропонують поділяти форми взаємодії залежно від правової регламентації на процесуальні та непроцесуальні; інколи непроцесуальні називають також організаційними чи організаційно-тактичними. В інших джерелах зазначено, що вказані форми взаємодії поділяються на нормативно-правові (що постають із положень КПК України, законів України, якими регулюється діяльність органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури) та організаційно-тактичні (що регламентуються відомчими нормативними актами). На нашу думку, за основу доцільно взяти поділ форм взаємодії слідчого й оперативних підрозділів на процесуальні та організаційно-тактичні.

До *процесуальних форм взаємодії*, які найчастіше використовуються в процесі розслідування правопорушень та прямо чи опосередковано зазначаються в КПК України, варто віднести такі види діяльності:

– надання права слідчому доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій відповідному оперативному підрозділу (ч. 3 ст. 40 КПК України);

– під час досудового розслідування кримінальних проступків у встановлених законом випадках доручення співробітнику оперативного підрозділу виконувати повноваження слідчого органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 38 КПК України);

– право слідчого доручати оперативному підрозділу виконання ухвали про здійснення приводу (ч. 1 ст. 143 КПК України);

– проведення оперативним підрозділом під час кримінального провадження, що перебуває в провадженні слідчого, негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 6 ст. 246 КПК України);

– на підставі постанови слідчого виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

– проведення оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення місця перебування особи, яка ухиляється від притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 281 КПК України).

Слідчий, ініціюючи ту чи іншу форму взаємодії, шляхом надання відповідного доручення наділяє працівників оперативного підрозділу своїми повноваженнями, адже, як зазначено в ч. 2 ст. 41 КПК України, «під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого». Водночас ця норма містить певні обмеження для співробітників оперативного підрозділу, зокрема, їм забороняється здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись із клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Із цього постає, що вказана форма взаємодії є імперативною, оскільки її використання залежить від волі слідчого, так як законодавець встановив, що доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих

(розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 3 ст. 41 КПК України).

Окрім процесуальних форм взаємодії, учені визначають низку *організаційно-тактичних форм взаємодії* слідчих з оперативними підрозділами. До них необхідно віднести ті, що полягають у безпосередній реалізації функціональних обов'язків слідчих та оперативних працівників у процесі розкриття й розслідування кримінальних правопорушень. Така взаємодія зазвичай регулюється відомчими нормативними актами, що передбачають організаційні заходи й тактичні прийоми їх реалізації, спрямовані на забезпечення узгодженої та цілеспрямованої діяльності слідчого й оперативного працівника в межах кримінального провадження.

До цієї групи належать такі форми взаємодії:

- побудова версій у кримінальному провадженні та спільне планування слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій із розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на виявлення та фіксацію доказової інформації. При цьому планування може здійснюватись як у цілому за провадженням, так і за окремими епізодами, як на початковому етапі, так і на наступних етапах розслідування;
- створення слідчо-оперативних груп, до складу яких входять слідчі й співробітники оперативного підрозділу;
- спільний інструктаж оперативних співробітників перед проведенням слідчих (розшукових) дій та окремих тактичних комбінацій щодо виявлення й затримання підозрюваних;
- спільне планування та визначення організаційно-тактичних заходів щодо розшуку майна й активів підозрюваної особи;
- взаємний обмін інформацією між слідчим і співробітниками оперативних підрозділів;
- організація та проведення спільних занять у системі службової підготовки тощо.

Цей перелік відображає як позиції науковців, які вивчали проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, так і наші думки. Водночас він потребує постійного розширення й доопрацювання у зв'язку зі змінами, які досить часто вносяться до кримінального процесуального законодавства.

Висновки. Таким чином, отримати достовірні й достатні дані для прийняття кримінально-процесуальних рішень під час досудового провадження можна лише за умови чітко налагодженої взаємодії слідчого та оперативних співробітників. Спільна діяльність забезпечує високу результативність проведених дій, їх своєчасність, економію сил і засобів, а також визначає ефективність розслідування. При цьому необхідно повною мірою використовувати як процесуальні, так і організаційно-тактичні форми взаємодії, що потребують подальшого дослідження й удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними службами органів внутрішніх справ України на стадіях документування злочинних дій, реалізації оперативних матеріалів, розслідування кримінальної справи та їх розгляду в суді : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2005 р. № 777 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.
2. Пчолкін В.Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : [монографія] / В.Д. Пчолкін. – О. : Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. – 376 с.
3. Алексійчук О.М. Організація взаємодії органів і підрозділів внутрішніх справ при розкритті та розслідуванні умисних убивств / О.М. Алексійчук // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – № 2. – С. 154–159.
4. Стратонов В.М. Загальні положення взаємодії слідчого з органом дізнання в процесі розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого / В.М. Стратонов, О.В. Захарченко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 982–988.

5. Душейко Г.О. Деякі аспекти вдосконалення організації взаємодії у процесі розкриття злочинів / Г.О. Душейко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1998. – № 2(4). – С. 138–144.

6. Корж В.П. Деякі проблеми взаємодії слідчого з учасниками розкриття та розслідування економічних організованих злочинів / В.П. Корж // Вісник прокуратури. – 2000. – № 1(13). – С. 60–65.

7. Топчій В.В. Передумови взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів / В.В.Топчій // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 286–296.

8. Кубарев І.В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів / І.В. Кубарев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 181–185.

9. Лисенко В.В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції: (теорія та практика) : [монографія] / В.В. Лисенко. – К. : Логос, 2004. – 499 с.

10. Шибіко В.П. Загальні положення попереднього розслідування / В.П. Шибіко // Михеєнко М.М. Кримінальний процес України : [підручник] / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К. : Либідь, 1999 – С. 216–220.

11. Гарбовський Л.А. Майнові показання у випадках вчинення контрабанди / Л.А. Гарбовський // Науковий вісник НУДПСУ. – Ірпінь, 2010. – № 3(50). – С. 256–261.

